

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Barbary Somerli
" Wymiar edukacyjny teorii L.S. Wygotskiego
w kształceniu dziecka w wieku przedszkolnym"
napisanej pod kierunkiem
prof. dr hab. Urszuli Szuścik.

Promotor pomocniczy: dr Anna Trzcionka-Wieczorek.

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska autorstwa Pani magister Barbary Somerli stanowi oryginalne rozwiązanie postawionego problemu pedagogicznego. Lektura tego obszernego i jak najbardziej poprawnego dzieła upewnia mnie w przekonaniu, że Doktorantka wykazała się dobrą wiedzą teoretyczną oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia badań naukowych z zakresu pedagogiki. Dlatego wnoszę o dopuszczenie Pani mgr Barbary Somerli do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Rzetelność, skrupulatność i pracowitość to nie jedyne walory Doktorantki ujawnione podczas analizy tekstu pracy. Przede wszystkim należy pogratulować podjęcia niezwykle ważnego, zarówno z perspektywy teoretycznych rozważań pedagogiki, jak również z punktu widzenia praktyki szkolnej tematu badawczego. Teoria Lwa Siemionowicza Wygotskiego jest jednym z ważniejszych drogowskazów postępowania pedagogicznego wobec dzieci w wieku przedszkolnym i na początku edukacji szkolnej.

W centrum zainteresowań badawczych autorki jest dziecko i wspomaganie jego rozwoju w sposób wzmacniający perspektywę osiągnięcia przez nie sukcesu w początkowej edukacji szkolnej. Doktorantka koncentruje się na wspomaganiu rozwoju poznawczego dziecka poprzez rozwój umiejętności uczenia się, jasnego komunikowania swoich myśli na

drodze wzajemnych interakcji pomiędzy nim a dorosłym. W pełni poprawnie odnosi się nie tylko do stref aktualnego i najbliższego rozwoju dziecka, ale dokonuje głębokiej aplikacji teorii oraz programu „Klucz do uczenia się” autorstwa Galiny Dolya i Nikolaya Veraksy do praktyki wychowania przedszkolnego. Na uwagę zasługuje fakt osobistego przeprowadzenia wszystkich zajęć w ramach przyjętego programu badawczego, co z pewnością zajęło dużo czasu i wymagało wielkiego zaangażowania.

Przedłożona do recenzji dysertacja liczy 474 strony, składa się z wstępu, dwóch części: teoretycznej i badawczej, opracowanych wniosków, zakończenia, bibliografii, netografii oraz aneksu zawierającego 12 załączników. Praca jest napisana w sposób przejrzysty i spójny, język pracy jest poprawny, układ i zawartość jak najbardziej odpowiada standardom rozprawy naukowej. Niewątpliwie na pochwałę zasługuje odwoływanie się przez Doktorantkę do bogatych, oryginalnych źródeł wiedzy. Spośród ponad 300 pozycji cytowanych Autorka wyodrębniła 70 oryginalnych tekstów publikowanych w języku rosyjskim stanowiących oryginalne dzieła uczonych. Wymagało to wielkiego wysiłku oraz dobrej znajomości języka obcego, a przy tym świadczy o wysokich umiejętnościach Doktorantki w podążaniu do wiedzy.

Praca składa się z części teoretycznej i części badawczej. W rozdziale pierwszym części teoretycznej dysertacji przedstawiono zagadnienie edukacyjnego wymiaru teorii L.S. Wygotskiego. Autorka poprawnie nakreśla najważniejsze założenia konstruktywizmu pedagogicznego, omawia periodyzację rozwoju dziecka, rolę zabawy w psychicznym rozwoju dziecka, strefę aktualnego i najbliższego rozwoju dziecka, kształtowanie wyższych form zachowania oraz upośredniania zachowań przez drugiego człowieka poprzez narzędzie, znak, słowo. Ta, ostatnia część podrozdziału zawiera logiczne i precyzyjne wyjaśnienia prowadzące do uzasadnienia ważnej roli zabawy w zapoczątkowaniu rozwoju i kształtowania się wyższych form zachowania dziecka. Autorka precyzyjnie określa rolę i zadania dorosłego człowieka w kontekście sfery najbliższego rozwoju dziecka. Podrozdział „Nauczanie a rozwój dziecka w wieku przedszkolnym w odniesieniu do teorii L.S. Wygotskiego” przedstawia zdarzenia krytyczne (punkty graniczne) na drodze dziecięcego poznania. Autorka, za Wygotskim, wprowadza pojęcia uczenia się: spontanicznego, reaktywnego spontaniczno-reaktywnego. Poprawnie omawia poszczególne właściwości rozwoju psychicznego dziecka w wieku przedszkolnym. W sposób szczególny odnosi się do dziecięcego spostrzegania, pamięci oraz myślenia i na tej podstawie uzasadnia konieczność uwzględnienia dwóch płaszczyzn – dróg rozwoju: uwarunkowanej indywidualnymi czynnikami biologicznymi oraz zdobywania doświadczeń społecznych i kulturowych. W

części „Metoda i teoria Wygotskiego - nauczanie rozwijające” Autorka prawidłowo przybliżyła rozumienie uczenia się w kontekście wysiłku, aktywności, działalności oraz tworzenia i komunikowania znaczeń. Wyróżnia dwa poziomy: interpsychiczny i intrapsychiczny oraz nawiązuje do wyników badań eksperymentalnych D. Elkonina i W. Dawidowa. Nakreśla działalność zespołu badawczego Katedry Dydaktyki i Studiów nad Kulturą Edukacji w UKW w Bydgoszczy. Następnie precyzuje kluczowe pojęcia, m.in. fundamentalne kategorie, uczenie się, rodzaje wiedzy, mechanizmy, status i rolę nauczyciela. W kolejnej części poprawnie przedstawia zarys założeń oraz szczegółowej analizy programu „Klucz do uczenia się” autorstwa Galiny Dolja i Nikolaya Veraksy w odniesieniu do kształcenia dziecka w wieku przedszkolnym. Doktorantka opisuje warunki osiągnięcia przez dziecko sukcesu w szkole i przyszłym dorosłym w kategorii rozszerzania umiejętności kluczowych w zakresie: samoregulacji, czynności poznawczych i komunikatywnych. Do umiejętności samoregulacji zalicza: umiejętność tworzenia i realizacji planów oraz właściwych temu postaw: ruchu lub bezruchu ciała, skupienia uwagi, koncentracji, koordynacji wewnętrznych i zewnętrznych bodźców, określenie ograniczeń własnego ciała, panowanie nad własnym ciałem, zachowaniem oraz nad swoimi emocjami. Następnie omawia: Program literacki, Konstrukcje, Gry rozwijające, Kreatywne modelowanie, transfer pomiędzy sferą dziecięcej bazgroty a sferą pisania, moduł: Ty - Ja - Świat, Matematykę sensoryczną, Program badawczy, Program wizualno – przestrzenny oraz moduły: Matematyka, Logika i Ruch ekspresyjny. W kolejnej części przedstawia szczegółowy opis rozwoju psychofizycznego dziecka w wieku przedszkolnym ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju umiejętności językowych, matematycznych i konstrukcyjnych. Autorka słusznie uwzględniła w tym opisie podział na grupy pod względem wieku (dzieci młodsze i starsze). Rozdział kolejny poświęcony został omówieniu narzędzi TOC (Theory of Constraints) w edukacji dzieci przedszkolnych w odniesieniu do: innowacyjności, myślenia twórczego i krytycznego. Przedstawia podstawowe narzędzia TOC w edukacji dzieci w wieku przedszkolnym w grupach młodszych i w grupach starszych.

Część teoretyczna rozprawy jest naturalnym wprowadzeniem do przedstawienia zamysłu i realizacji programu badawczego. Przedstawione w niej teorie, koncepcje, pojęcia służą operacjonalizacji zmiennych oraz opracowaniu wskaźników ich występowania. Uważam, że Autorka wzorowo odniosła się do źródeł wiedzy.

Część badawczą dysertacji rozpoczyna przegląd ogólnych założeń metodologicznych. Rozdział zawiera określenie przedmiotu badań, którym jest: „rozwój umiejętności matematycznych, językowych i konstrukcyjnych dzieci przedszkolnych w oparciu o

zrealizowany program eksperymentalny” oraz przedstawienie celów podjętych badań: stwierdzenie zależności rozwoju umiejętności matematycznych, językowych i konstrukcyjnych dzieci w wieku przedszkolnym z realizacją innowacyjnego programu nauczania opartego na teorii L.S. Wygotskiego, programu TOC i własnych propozycji działań z dziećmi. Autorka zapowiada zbadanie wymiaru teoretycznego i empirycznego teorii Lwa S. Wygotskiego w edukacji przedszkolnej dziecka. Poprawnie określa przyjęte cztery główne problemy badawcze:

P1: Jakie jest znaczenie teorii L.S. Wygotskiego dla kształcenia umiejętności matematycznych, językowych i konstrukcyjnych dzieci w wieku przedszkolnym w grupie dzieci młodszych (3,4 – letnich)?

P2: Jakie jest znaczenie teorii L.S. Wygotskiego dla kształcenia umiejętności matematycznych, językowych i konstrukcyjnych dzieci w wieku przedszkolnym w grupie dzieci starszych (5 – letnich)?

P3. Jak wykorzystanie narzędzi TOC oddziałuje na kształcenie umiejętności myślenia krytycznego dziecka w wieku przedszkolnym w grupie dzieci młodszych?

P4. Jak wykorzystanie narzędzi TOC oddziałuje na kształcenie umiejętności myślenia krytycznego dziecka w wieku przedszkolnym w grupie dzieci starszych?

Do dwóch pierwszych problemów głównych Doktorantka w sposób poprawny określiła problemy szczegółowe dotyczące określenia możliwości kształcenia umiejętności konstrukcyjnych, matematycznych i językowych dzieci w wieku przedszkolnym w grupie dzieci młodszych i w grupie dzieci starszych. Następnie w poprawny sposób określiła hipotezy badawcze oraz przystąpiła do zdefiniowania zmiennych niezależnych i zależnych oraz szczegółowo opisała ich wskaźniki. Podrozdział poświęcony opisowi wybranych metod i narzędzi do realizacji celów, podobnie jak pozostałe części pracy, oceniam pozytywnie. Autorka poprawnie określiła grupy badawcze jak również przebieg i organizację badań. W tym miejscu chciałabym prosić o szerszą informację na temat doboru próby badawczej. W pracy czytamy, że: „Prowadzone badania były realizowane, jako eksperyment pedagogiczny naturalny według planu dwugrupowego tzn. wprowadzonego w dwóch grupach eksperymentalnych i dwóch grupach kontrolnych. Dzieci do grupy kontrolnej i porównawczej zostały wyłonione losowo, a więc zgodnie z zasadą randomizacji, aby były one grupami ekwiwalentnymi, a wnioskowanie statystyczne dotyczące sformułowanych hipotez było w pełni uzasadnione”. Aprobując ten porządek badawczy chciałabym się jedynie dowiedzieć

jaki zastosowano operat losowania i w jaki sposób dążono do uzyskania najlepszej ekwiwalentności grup.

W podrozdziale „Metody, techniki i narzędzia badawcze” Autorka zapowiada weryfikację postawionych hipotez badawczych za pomocą eksperymentu przygotowanego wg. według planu dwugrupowego, obserwacji, analizy dokumentów oraz studium przypadku. Autorka, w celu dokonania analizy wyników badań, opracowała i przedstawiła w pracy samodzielnie opracowane arkusze pomiarów umiejętności dzieci kształconych w ramach modułu literackiego, matematycznego i konstrukcyjnego. Zastosowała w nich skalę porządkową czterostopniową. Przedstawiony plan i procedurę przebiegu badań oraz ich opis oceniam wysoko, ze zwróceniem uwagi na bardzo duży zakres prac badawczych oraz osobiste ich wykonanie przez Autorkę.

Nie mam zastrzeżeń w stosunku do przedstawionej w pracy analizy wyników badań ilościowych, ani ich opracowaniu z zastosowaniem narzędzia informatycznego *Statistica*. Podobnie wysoko oceniam szczegółowo i rzetelnie opisaną interpretację pedagogiczną uzyskanych wyników. Dotyczy to zarówno części przedstawiającej analizy ilościowe, jak również opracowania badań jakościowych.

W rezultatach uzyskanych za pomocą przeprowadzonego studium przypadku poprawnie odnotowano zestaw zależności obejmujących udział poszczególnych dzieci (losowo wybranych trójek z każdego przedziału wiekowego) w zajęciach z eksperymentalnego programu edukacji dziecka w wieku przedszkolnym na bazie teorii L.S. Wygotskiego i programu TOC oraz własnych propozycji zastosowanych w realizowanych badaniach. Uważam, że to skrupulatne przedstawienie wyników stanowi bardzo dobre uzupełnienie przedstawionego wcześniej i zrealizowanego porządku eksperymentalnego.

Podsumowując część badawczą rozprawy Autorka stwierdziła pozytywny wpływ opracowanego i zastosowanego programu opartego na teorii i metodzie L.S. Wygotskiego na przyrost umiejętności matematycznych, językowych i konstrukcyjnych dziecka. Autorka określiła przyrost umiejętności językowych w zakresie:

- *umiejętności uważnego słuchania bajek z udziałem mediatorów zewnętrznych,*
- *skupienia uwagi, zaabsorbowania i doznań emocjonalnych w kontakcie z utworem literackim, wyrażania i nazywania stanów emocjonalnych,*
- *wzrostu wewnętrznego i aktywnego zainteresowania dziecka podczas zajęć literackich,*

- *wykształcenia różnorodnego i spontanicznego sposobu reagowania podczas pracy z materiałem językowym i literackim,*
- *umiejętności spontanicznego, sprawnego językowo wypowiadaniem się na temat treści wysłuchanej bajki i trafności powtórzenia konstrukcji utworu,*
- *łatwości nazywania i opisywania bajkowych postaci, określania kolejności zdarzeń w utworze,*
- *zręczności identyfikowania wstępu, rozwinięcia i zakończenia, ustalania, co działo się przedtem, a co potem, określania relacji pomiędzy postaciami,*
- *biegłego analizowania wydarzeń w opowiadaniu,*
- *modelowania wizualno-przestrzennego, gdzie dziecko potrafi zastąpić, np. bohaterów opowiadania figurami geometrycznymi,*
- *wzbogacenia słownictwa i rozwijania umiejętność tworzenia wypowiedzi ustnych,*
- *współpracy w grupie,*
- *kreatywności i twórczości,*
- *umiejętnego operowania symbolami,*
- *samodzielnego tworzenia opowiadania (z użyciem obrazków i symboli),*
- *formułowania dłuższych wypowiedzi i opowiadania treści bajek z użyciem mediatorów zewnętrznych),*
- *umiejętności bycia aktorem i reżyserem*

umiejętności matematycznych w zakresie:

- *umiejętności analizowania, klasyfikowania i grupowania przedmiotów ze względu na ich cechy: kolor, kształt i wielkość,*
- *sprawnego posługiwania się pojęciami matematycznymi,*
- *rozpoznawania i nazywania 7 kolorów,*
- *sprawności grupowania przedmiotów,*
- *prawidłowego wykorzystywania symboli,*
- *szerokiego zasobu słownictwa czynnego w zakresie określeń matematycznych,*
- *wykonywania zadań matematycznych z zadowoleniem, radością,*
- *umiejętności koncentracji i skupienia uwagi na realizowanym zadaniu,*
- *gotowości do podejmowania nowych wyzwań (nie zrażania się porażkami),*
- *umiejętności uzasadniania własnych wyborów,*

- *sprawnego i właściwego łączenia abstrakcyjnych pojęć matematycznych z obiektami zmysłowymi świata realnego,*
- *dokonywania zmian i tym samym przekształcania otoczenia,*
- *uporządkowania działań w codziennych czynnościach i lepszej organizacji,*
- *znajomości i umiejętności wskazania zależności między przedmiotami,*
- *rozumienia związku pomiędzy liczbą a jej symbolem,*
- *rozumieniem prostych prawidłowości i związków matematycznych*

umiejętności konstrukcyjnych w zakresie:

- *umiejętności budowania stabilnych budowli na podstawie planu lub modelu,*
- *planowania i artykułowania planów, analizowania struktury przedmiotów oraz relacji pomiędzy różnymi ich częściami,*
- *sprawdzania, czy budowla jest zgodna z planem lub modelem,*
- *dopasowania właściwych struktur do schematów trójperspektywicznych,*
- *rozpoznania widoku z góry, z przodu i z boku zbudowanej konstrukcji,*
- *korzystania z narzędzia mentalnego – projektu (narysowany plan lub konstrukcja), który funkcjonuje jako model wizualny struktury, jaki mają dzieci zbudować za pomocą zestawu klocków,*
- *stosowania bogatego słownictwa matematycznego w praktycznym, wizualnym kontekście,*
- *poszukiwania twórczych rozwiązań podczas konstruowania,*
- *znajomości i rozumienia cech fizycznych kształtów przedmiotów,*
- *umiejętności wchodzenia w różne role podczas konstruowania (planisty, realizatora, kontrolera),*
- *poszukiwania własnych rozwiązań, radości tworzenia i wspólnej zabawy,*
- *operowania materiałem konstrukcyjnym (klockami) w sposób celowy i zaplanowany,*
- *dokonywania wyboru odpowiedniego elementu konstrukcji,*
- *twórczego projektowania nowych konstrukcji,*
- *umiejętności odczytywania planów,*
- *działania, tworzenia i konstruowania w sposób uporządkowany,*
- *umiejętności myślenia logicznego i inteligencji wizualno – przestrzennej,*
- *klasyfikowania i systematyzowania informacji.*

Spełniając rolę recenzenta proszę o szersze omówienie współpracy z nauczycielami współpracującymi z badaczką podczas eksperymentu. Doktorantka wspomniała w pracy „że „przed przystąpieniem do eksperymentu w każdym z przedszkoli odbyło się spotkanie robocze z nauczycielami, gdzie omówiono szczegółowo program eksperymentu oraz przedstawione zostały narzędzia badawcze. W czasie trwania eksperymentu odbywały się systematycznie spotkania, zwane „gorącym feedbackiem” oraz „odroczone feedbackiem”. Proszę o skomentowanie tych działań ze zwróceniem uwagi na zabezpieczenie przed wpływem na rezultaty tzw. zmiennych zakłócających.

Załączony do tej obszernej nie tylko objętościowo, ale przede wszystkim treściowo dysertacji aneks zawiera 2 arkusze pomiaru początkowego i końcowego kompetencji dziecka w ramach programu eksperymentalnego, arkusze pomiaru początkowego i końcowego umiejętności dziecka 3-4 letniego oraz dziecka 5-letniego w ramach modułów: literackiego, matematycznego, konstrukcyjnego oraz zestawienie wyników surowych. Chciałabym podkreślić godną pochwały dokładność autorki w przygotowaniu i opracowaniu narzędzi badawczych (skrupulatne odniesienia do podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz zestawu kompetencji kluczowych, precyzyjnie przygotowane legendy oraz ilustrację fotograficzną). Nie znalazłam w pracy informacji na temat zgody rodziców lub opiekunów prawnych na publikację zdjęć. W przypadku publikowania dysertacji sugeruję aby zaznaczyć spełnienie tego warunku oraz zachęcam do poprawy kilku drobnych usterek literowych (np. w poz. 106 spisu bibliograficznego (s.404). Zaznaczam jednak, że te drobne mankamenty nie obniżają mojej wysokiej oceny dysertacji.

Konkluzja:

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr Barbary Somerli „Wymiar edukacyjny teorii L.S. Wygotskiego w kształceniu dziecka w wieku przedszkolnym” napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Urszuli Szuścik, przy współpracy z Promotorem pomocniczym dr Anną Trzcionką-Wieczorek, moim zdaniem, zdecydowanie spełnia warunki określone w art. 13.1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U.2017.1789 j.t. z późn.zm.). Autorka wykazała się umiejętnością samodzielnego prowadzenia badań naukowych oraz ugruntowaną wiedzą teoretyczną z zakresu pedagogiki.

Dysertacja, moim zdaniem, stanowi podstawę do opracowania koncepcji dydaktycznej w obszarze pedagogiki przedszkolnej. Autorka, bowiem w sposób innowacyjny

proponuje słuszną zmianę perspektywy pedagogicznej. Praca stanowi oryginalne rozwiązanie ważnego problemu naukowego, ujawnia wyjątkową dociekliwość i rzetelność badawczą Autorki. Obok rozwiązań ważnych dla nauki zawiera, poparte rzetelnymi badaniami, nowe rekomendacje dla praktyki pedagogicznej.

Dlatego wyrażam przekonanie o słuszności wydania tej pracy, lub jej części, w postaci monografii. Sądzę, że warto upowszechnić przedstawione w niej rezultaty. Ponadto, biorąc pod uwagę zawartość merytoryczną, porządek metodyczny i realizację wzorowo wytyczonej drogi postępowania badawczego, składam wniosek do Rady Naukowej Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Śląskiego o wyróżnienie recenzowanej rozprawy.

Margareta Maier